

2139388

MOGELIJKE ESCALATIE VAN DE GOLFCRISIS

Vierde vervolgrapport

Stand van zaken 26 februari 1991, 12.00 uur

1

INLEIDING

Juist nu er in de regio van de Perzische Golf sprake is van een uiterst fluïde situatie en de gevolgen van de elkaar in een hoog tempo opvolgende politieke en militaire ontwikkelingen nog moeilijk in te schatten zijn, lijkt het nuttig enige feiten op een rij te zetten. Deze vierde vervolgnota heeft niet alleen tot doel U te informeren over hetgeen zich heeft voorgedaan sedert de verschijning van ons vorige rapport (21 januari jl.), maar is ook bedoeld om U te attenderen op ontwikkelingen die in de nabij toekomst van invloed kunnen zijn op de veiligheidssituatie in Nederland.

ALGEMEEN DREIGINGSBEELD VOOR NEDERLAND

De naar het zich laat aanzien vernietigende nederlaag van Irak zorgt weliswaar voor een grondige wijziging van het dreigingsbeeld, maar betekent geenszins dat de terreurdreiging tegen Nederland aanzienlijk zou zijn afgenomen. De bestaande onzekere situatie in het Midden-Oosten, waar een ernstig verstoord machtsevenwicht elk moment kan leiden tot de uitbarsting van talrijke nieuwe conflicten, brengt een constante dreiging met zich mee voor alle landen die in een of andere zin betrokken zijn bij de gebeurtenissen in die regio, dus ook voor Nederland. Die Nederlandse betrokkenheid omvat behalve de fysieke aanwezigheid van Nederlandse marine-eenheden in de Golf en de aan Turkije en Israël verleende Patriot-luchtafweersteun, eveneens munitieleveranties ten behoeve van geallieerde troepen en de aan het Amerikaanse leger ter beschikking gestelde transport- of doorvoerfaciliteiten.

In deze situatie blijft grote waakzaamheid geboden omdat niet uitgesloten mag worden dat het in het nauw gebrachte Iraakse regime, of andere partijen die zich tot op dit moment uit opportunistische overwegingen op de achtergrond hebben gehouden, de nog niet gespeelde terreur-kaart uit de mouw schudden. Diverse staten (bijvoorbeeld Irak, Iran, Syrië en Libië) en groeperingen (Palestijnen, Koerden) lijken belang te hechten aan een snelle aftocht van alle vreemde, met name Westerse troepen uit het Midden-Oosten en mogelijk zullen zij niet schuwen deze terugtrekking te forceren of te versnellen door het verblijf voor die militairen zo onaangenaam mogelijk te maken of door de roep om terugkeer bij het thuisfront via terreurdaden aan te wakkeren.

POLITIEKE ONTWIKKELINGEN

Een van de voornaamste gevolgen van de Golfoorlog is de drastische verstoring van het machtsevenwicht in het Midden-Oosten. De politiek van Irak heeft diepe wonden geslagen in de Arabische wereld, waardoor een terugkeer naar de vooroorlogse politieke verhoudingen uitgesloten zal zijn. Het zal nog geruime tijd duren voor de afloop duidelijk zal worden

van de nu volop losbrandende strijd om macht en invloed in de regio. Deze strijd zal ongetwijfeld niet uitsluitend achter de groene tafel plaatsvinden, maar ook met de beproefde middelen van intrige, bedreiging en terreur.

Het geven van een volledige opsomming van de ontelbare conflicterende belangen in het Midden-Oosten is onmogelijk en ondoenlijk. Wij beperken ons hier derhalve tot enkele van de belangrijkste. Van groot belang voor de wereldorde is in ieder geval de verhouding tussen de beide supermachten Verenigde Staten en Sovjet-Unie, die als gevolg van grote onenigheden over de wijze waarop de oorlog beëindigd diende te worden aanmerkelijk is verslechterd. De vraag is in hoeverre de oude strijd om invloedssferen in de wereld als gevolg van de Golfoorlog weer zal opblazen.

2

Of Irak binnen afzienbare termijn weer een politieke en militaire rol van betekenis in de regio zal kunnen spelen is uiterst twijfelachtig. Het land is als gevolg van de wekenlange bombardementen beroofd van een belangrijk deel van zijn infrastructuur, terwijl ook grote schade is toegebracht aan het militaire potentieel. Voorlopig lijkt het voornaamste wapen van SADDAM HOESSEIN dan ook zijn retoriek te zijn, al zal hij - indien hij tenminste het huidige militaire debâcle politiek zal overleven - geen kans onbenut laten voor een come-back als leider van de Arabische wereld. Ondanks zijn vernietigende nederlaag bestaat er in brede Arabische kring namelijk bewondering en waardering voor zijn roekeloze avontuur. Voor het eerst sinds lange tijd heeft een Arabische leider immers aartsvijand Israël in het nauw gebracht en de Palestijnse zaak versterkt onder de aandacht van de wereldopinie geschoven.

De Palestijnse Bevrijdings Organisatie (PLO) van Yasser ARAFAT lijkt op het eerste gezicht weinig garen gesponnen te hebben met haar onvoorwaardelijke steunbeteuging aan Bagdad. De royale financiële ondersteuning die de organisatie traditioneel ontving vanuit de rijke oliestaten in de Golfregio is stopgezet, het Westen, met name de Europese Gemeenschap, is niet langer bereid de PLO te accepteren als gesprekspartner en legitieme vertegenwoordiger van het Palestijnse volk en de organisatie blijkt ten prooi te zijn gevallen aan sterke interne verdeeldheid. Toch is de PLO-steun voor SADDAM HOESSEIN niet tot uiting gekomen in het plegen van terreurdaden. ARAFAT meent Irak voldoende gesteund te hebben door zijn politieke verklaringen en zijn overigens weinig overtuigende en derhalve tot mislukken gedoemde pogingen om vanuit Zuid-Libanon en in de bezette gebieden een tweede front te openen en Israël tot deelname aan de strijd te provoceren. Naar het Westen toe kan hij echter aantonen dat hij zijn enkele jaren geleden gedane belofte dat de PLO zich niet meer zal inlaten met terrorisme ook in deze moeilijke tijd gestand heeft gedaan.

Van fundamenteel belang is verder de opstelling van Iran. Teheran heeft zich steeds zorgvuldig buiten het conflict weten te houden, ook toen door massale uitwijkmanoeuvres van Iraakse gevechtsvliegtuigen de Iraanse neutraliteit even in het geding leek te komen. In de tussentijd is echter volop gewerkt aan uitbreiding van de Iraanse invloed in de regio, onder meer door pogingen de Koerdische en de Palestijnse strijd meer op islamitische leest te schoeien. Daarnaast is door Iraanse leiders onofficieel de hoop uitgesproken dat een teleurgestelde Iraakse bevolking een islamitische revolutie zou ontketenen, die op de puinhopen van Bagdad een tweede shi'itische staat zou doen verrijzen. Het is de vraag in hoeverre Teheran bereid zal zijn een dergelijke ontwikkeling te entameren.

Iran heeft verder van meet af aan duidelijk gemaakt dat na de oorlog elke Westerse militaire presentie in de regio onaanvaardbaar is. Deze aanwezigheid wordt formeel afgekeurd als een schending van de heilige plaatsen in het Midden-Oosten en een ongewenste inmenging in de regio, doch in werkelijkheid gezien als een bedreiging voor het Iraanse streven naar hegemonie. Tegen deze achtergrond is het verklaarbaar dat Teheran zich ook steeds heeft

uitgesproken tegen de oprichting van een Arabische regionale vredesmacht - zoals onder andere Saoedi-Arabië, de Golfstaten en Egypte nastreven - en in plaats daarvan pleit voor een islamitische vredesmacht, waarbinnen voor Iran - als het islamitische gidsland bij uitstek - een voorname plaats is ingeruimd. Het is voorstelbaar dat Iran naast diplomatieke middelen om bovenstaande doeleinden te bereiken ook naar andere middelen zal grijpen, zeker als succes uitblijft.

TERRORISME WERELDWIJD

3

De wereldwijde terreurbalans geeft na vijf weken Golfoorlog een beeld te zien dat hoofdzakelijk beheerst wordt door adhesie-terrorisme. Niet de Iraakse geheime dienst of de verschillende Palestijnse splintergroeperingen onderscheidden zich door terreurdaden, maar lokale of regionale organisaties en individuen, die met acties hun sympathie voor de Iraakse zaak wensten te ondersteunen.

In totaal vonden verspreid over de hele wereld vanaf het begin van de oorlog tot nu ongeveer 150 aanslagen en incidenten plaats die in verband te brengen zijn met de Golfcrisis. De meeste acties, iets meer dan de helft, waren gericht tegen Amerikaanse belangen, doch ook de Britten, Fransen, Saoedi's en Egyptenaren hadden het zwaar te verduren. In vrijwel alle gevallen bleven de gevolgen beperkt tot materiële schade. Slechts bij enkele aanslagen van Tupac Amaru in Peru en Dev Sol in Turkije waren dodelijke slachtoffers te betreuren.

Het zwaartepunt van de terroristische aanslagen ligt in Peru, Turkije, Griekenland en Libanon. Het laatste land mag geen verwondering wekken, gelet op de labiele staatsstructuur en het grote aantal terroristen dat er sedert jaar en dag verblijft. Ook de drie andere landen stonden reeds voor het uitbreken van de Golfoorlog bekend als favoriete wijk- en verblijfplaatsen voor gewelddadig ingestelde elementen. Bij deze landen is het echter opvallend dat de verhoogde terreuractiviteit op het conto te schrijven is van reeds lang bestaande terreurbewegingen, die de Golfoorlog aangripen om zich nog eens nadrukkelijk te profileren als vooral anti-Amerikaanse en anti-imperialistische bewegingen. Deze groeperingen, de Peruaanse Tupac Amaru, de Griekse "17 November" en het Turkse Dev Sol worden naar alle waarschijnlijkheid niet zozeer gedreven door pro-Iraakse sentimenten, maar door aversie tegen de door Amerika geleide alliantie.

TERREURDREIGING IN NEDERLAND

Aan de vrees voor terrorisme tegen specifiek Nederlandse belangen werden gedurende de oorlog bij drie gelegenheden concrete impulsen toegediend. De eerste keer op 18 januari, toen Radio Bagdad begon met zijn oproepen aan het adres van alle Islamieten in de wereld om alle landen die deelnemen aan de coalitie te treffen en daarbij expliciet ook Nederland als doelwit opvoerde. Een tweede maal toen dezelfde zender op 29 januari een zich "Internationaal en Panarabisch Strijdfrent van het Arabisch Schiereiland" noemende groepering de gelegenheid bood Iraks sympathisanten aan te zetten tot aanslagen in de geallieerde landen. Naast actief in de gevechten verwikkelde partners als de VS, Groot-Brittannië en Frankrijk werd toen opnieuw Nederland bij de aangesprokenen onder de aandacht gebracht.

Verder werd van met name Palestijnse zijde (PLO, PFLP, PLF, Palestijnse Islamitische Jihad) enkele malen opgeroepen overal in de wereld belangen van de aan de anti-Iraakse coalitie deelnemende landen aan te vallen. Binnen de Palestijnse gemeenschap in Nederland in het algemeen vallen weliswaar sterke pro-Iraakse geluiden te horen, doch van enige bereidheid om gehoor te geven aan dergelijke oproepen is niets gebleken. Wel houdt de Dienst er rekening mee dat in enkele individuele gevallen bereidheid bestaat actieve steun te verlenen aan eventuele terroristische acties op het grondgebied van Nederland of daarbuiten.

Door Iraaks ambassadeur in Den Haag, AL FALAKI, was nog voor de oorlog uitbrak verzekerd dat in Nederland geen terrorisme zou worden gepleegd. Na de eerste oproep uit Bagdad waarin Nederland als doelwit werd genoemd liet AL FALAKI, die in tegenstelling tot sommige van zijn collega's in West-Europa steeds een laag profiel heeft aangehouden, die weinigzeggende verzekering door een woordvoerder herhalen. Overigens werd de officiële Iraakse vertegenwoordiging, ingevolge Europese afspraken en op last van het ministerie van Buitenlandse Zaken, spoedig nadat het gewapend conflict was uitgebarsten met vijf diplomaten gereduceerd. Recentelijk is ook de laatst overgebleven medewerker van de Iraakse ambassadeur, te weten een consulaire attaché die tevens een inlichtingentaak had, op aandringen van de BVD tot ongewenst persoon verklaard.

4

Met het snel verslechteren van de militaire positie van Irak neemt het gevaar toe van wanhoopsdaden van de zijde van Bagdad of aan Irak gelieerde groeperingen. De in brede Arabische kring als vernederend ervaren ontwikkelingen in de Golfoorlog kunnen daarnaast ook andere groepen of individuen aanleiding geven met gewelddaden hun steun aan de Iraakse zaak en hun woede over de geallieerde politiek te onderstrepen.

Overigens zij hier opgemerkt dat de BVD parallel hieraan ook nog wordt geconfronteerd met een sterke opleving van het lers terrorisme, waardoor grote waakzaamheid is geboden.

ANTI-OORLOGSACTIVISME EN -STEMMING

Ondanks de talloze schriftelijke en telefonische bedreigingen die - meestal in een aan anonimiteit grenzende verpakking - door oorlogssympathisanten en -contrahenten werden geuit, kwam nergens een serieuze voorbereiding van een gewelddadige actie aan het licht. Van het zogeheten gewelddadig politiek activisme is weinig te duchten geweest. Het landelijk actiewezen zag er kennelijk tegen op om bij al te heftige protesten tegen het geallieerd optreden impliciet voor medestander van het dictatoriale regime in Bagdad te worden aangezien. Bij alle anti-oorlogsmanifestaties die plaatsvonden en waarvan er geen enkele echt uit de hand liep, waren de spaarzame confrontaties met politiebegeleiders nochtans bij te schrijven op het conto van onbeduidende groepjes activisten.

Het zwaartepunt lag vooral op anti-militaristische standpunten, hetgeen tot uiting kwam in zulke kleinschalige acties als de pogingen om militaire transporten per spoor te dwarsbomen en de Beurs in Amsterdam ("de morbide graadmeter van de oorlog") te verstoren, alsmede de publicatie van de personalia van bedrijfsdirecteuren die van leveranties aan Irak werden beticht.

MINDERHEDEN IN NEDERLAND

De aanvankelijke gelatenheid waarmee door Islamitische en Arabische minderheden in Nederland op het uitbreken van de oorlog is gereageerd, maakte geleidelijk plaats voor een wat uitgesprokener engagement met Irak, dat immers door de internationale coalitie dreigde te worden verpletterd. Onder druk van een kritische Nederlandse samenleving ontwikkelde zich enerzijds onder moslims een algemeen gedeelde beduchtheid voor stigmatisering door hun omgeving, anderzijds een oppervlakkige identificatie met Saddam HOESSEINs anti-Westerse onverzettelijkheid en een licht gevoel van voldoening over diens getart van Israël. Op een bijeenkomst van minderheidsgroeperingen in Amsterdam in het teken van de Golfoorlog liepen de emoties wel hoog op, maar de pro-Palestijnse en anti-Israëlische stemming leidde niet tot radicale ontsparingen.

5

Met het oog op het in moslimkringen toegenomen gevoel dat de Nederlandse samenleving zich naar aanleiding van de Golfcrisis tegenover hen minder tolerant ging opstellen, trad de minister van Binnenlandse Zaken al spoedig na het uitbreken van de vijandelikheden in gesprek met vertegenwoordigers van zowel Islamitische als Joodse organisaties. In een onderling overleg tussen beide groeperingen werd kort daarop de eerste stap gezet op weg naar een dialoog.

De categorie minderheden van wie onder de gegeven omstandigheden de grootste actiebereidheid te duchten is, omvat in feite weinig meer dan de Nederlandse tak van de revolutionaire linkse beweging Dev Sol, waarvan de moederorganisatie in Turkije al een respectabel aantal gewelddaden tegen NAVO-belangen in Golfcontext voor haar rekening nam. Harde aanwijzingen dat door Dev Sol ook in Nederland gewelddadige acties worden voorbereid zijn er evenwel niet. Andere groeperingen die van hun pro-Iraakse sympathie geen geheim maakten zijn stellig de hoofdstedelijke Turkse Hezbollah en verspreid actieve Marokkaanse vakbondskringen. De ontwikkelingen in (de nasleep van) de oorlog en in het bijzonder de positie die daarbij zal worden ingenomen door hun beider referentiepunten, Iran resp. Marokko, lijkt bepalend te zullen zijn voor het effect van hun oriëntatie.

PROLIFERATIE-AANGELEGENHEDEN

In vergelijking met de situatie in de Bondsrepubliek Duitsland heeft het Nederlandse bedrijfsleven zich slechts in bescheiden mate schuldig gemaakt aan leveranties van militair toepasbare goederen en kennis aan Irak. Toch geeft het Nederlandse aandeel in de opbouw van het Iraakse militaire apparaat nog genoeg aanleiding tot zorg. Voorzover nu bekend, is er op nucleair en biologisch terrein weliswaar slechts sprake geweest van een enkel dubieus contact, maar op chemisch gebied is in de eerste helft van de jaren tachtig sprake geweest van omvangrijke leveranties van zogenaamde "voorlopers" door een tweetal Nederlandse bedrijven.

Daarnaast heeft een van deze bedrijven in de tweede helft van het afgelopen decennium apparaten en onderdelen aan Irak geleverd, die uiteindelijk bestemd kunnen zijn geweest voor de productie van chemische wapens. Een aantal Nederlandse technici en een enkel Nederlands bedrijf zijn in dezelfde periode betrokken geweest bij de ontwikkeling van superkanonnen, van onderdelen van raketten en van geavanceerde conventionele wapens. Vanuit Nederland zijn verder nachtzichtapparatuur en munitie geleverd, alsmede hoogwaardige instrumenten en enkele computers met bijbehorende software.

Hoezeer berichten over dergelijke exporten de Nederlandse regering in verlegenheid kunnen brengen bleek nog zeer onlangs, toen Amerikaanse militairen tot ongenoegen van het Pentagon bij de herovering van het Saoedische plaatsje Khafji nachtzichtapparatuur aantroffen van Delftse makelij. Vandaar dat van de zijde van de Nederlandse overheid en van de BVD in het bijzonder ruime aandacht uitgaat naar bedrijven die zich schuldig maken aan ontduiking van het tegen Irak ingestelde handelsembargo en van andere internationale verdragen tegen de verspreiding van chemische, nucleaire en biologische wapens in het algemeen.

UITLEIDING

6

Het zou onverstandig zijn op grond van de conclusie dat de strijd tegen Irak in het voordeel van de coalitie is beslecht, het tot nu toe gevoerde Nederlandse veiligheidsbeleid ten aanzien van de Golfoorlog abrupt te veranderen. Eerder is er reden de strategie ongewijzigd te laten, zolang de situatie niet wezenlijk verandert. Een daadwerkelijk oordeel over de mate waarin sprake is van een veranderde situatie is afhankelijk van met name de toekomstige positie van het Iraakse bewind en de opstelling van de Palestijnen, terwijl daarnaast moet worden afgewacht of en op welke wijze de coalitie - met name de Verenigde Staten - zich in de regio wenst te nestelen en welke houding landen met een reputatie op het terrein van het (staats)terrorisme, zoals Libië, Syrië en Iran, hiertegenover zullen aannemen.